

Piše:
dr. Živko Bergant

Ustrezna delitev presežne dodane vrednosti kot pogoj ekonomske demokracije

Avtor v prispevku podaja zamisel nove kategorije (presežne dodane vrednosti), ki načeloma omogoča njeno pravičnejšo delitev med deležniki poslovnega sistema. Zmanjšanje neenakosti pomeni temeljni pogoj za večjo ekonomsko demokracijo oziroma njeno temeljno prednost pred prevladujočim družbeno-ekonomskim sistemom. Z opredelitvijo presežne dodane vrednosti so podani teoretični temelji novega sistema, ki bi ga lahko imenovali neosocializem. Avtor podaja tudi osnovno zamisel izkaza presežne dodane vrednosti, kot temeljnega računovodskega izkaza, kjer ni prostora za dobiček. Težave pri uveljavljanju sprememb so predvsem ideološke narave oziroma vprašanje moči v združbah in v gospodarstvu.

Uvod

Z **ekonomsko demokracijo** razumemo »sistem preverjanj in ravnovesja ekonomske moči ter podporo državljskih pravic glede aktivne sodelujoče v gospodarstvu, ne glede na družbeni položaj, barvo, spol itd.« (Johanisova, Wolf, 2012, 562). To pomeni odprto gospodarstvo (*angl.: opening up of the economy*), zlasti z vidika zasebne lastnine, idealov demokratičnega upravljanja in lastništva¹ ter s soupravljanjem delavcev, ki omogočajo delovanje gospodarstva (Marquez, 2015, 81). Nekateri jo opredeljujejo tudi kot »mešano tržno gospodarstvo s prevlado demokratičnih podjetij v lasti zaposlenih« (Kanjoo-Mrčela, 1994, 4).

Ekonomsko demokracija je odraz **družbeno odgovornega upravljanja**. »Brez prave računovodske in finančne preglednosti je ekonomska demokracija nemogoča. In nasprotno: brez resnične pravice do poseganja v odločitve (kot je na primer glasovalna pravica zaposlenec v upravnih

odborih) preglednost ne zaleže dosti. Po-datek ni samemu sebi namen; uporaben mora biti za davčne in demokratične institute. Če naj demokracija nekega dne prevzame nadzor nad kapitalizmom, moramo izhajati iz načela, da je konkretne oblike demokracije in kapitala (še) vedno mogoče in treba snovati in vedno znova predelovati« (Piketty, 2015, 738).

Prednosti ekonomske demokracije so še (Power *et al.*, 2016, 162):

- izboljšanje bonitete združbe z vidika dolgoročnih investitorjev;
- zmanjševanje konflikta med javnim interesom in ozkimi interesi in močjo mednarodnih korporacij;
- manjši negativni učinki poslovanja združb na javno zdravje in na podnebne razmere;
- povečevanje etičnosti poslovanja združb;
- izboljšanje počutja ljudi in zmanjšanje njihove negotovosti, kar povečuje pro-

duktivnost, povečuje delež prostega časa in s tem povečuje potrošnjo.

Učinki ekonomske demokracije bodo prodrli globlje z zmanjšanjem neenakosti v družbi in zmanjšali rastočo moč mednarodnih korporacij pri zmanjšanju demokracije (Power *et al.*, prav tam).

Zmanjšanje neenakosti v družbi je očitno temeljni cilj ekonomske demokracije.² Vir neenakosti pa je v **neustreznih delitvi presežne dodane vrednosti**, kar bomo v nadaljevanju obravnavali.

Opredelitev presežne dodane vrednosti

Tradicionalno (klasično) računovodsko opredelitev dodane vrednosti (DV) ponazarja naslednja enačba:

$$DV = SD + EBIT, \quad (1)$$

ki kaže, da DV sestavljajo stroški dela (SD) in poslovni izid pred odbitjem davkov in obresti (EBIT). Podrobnejšo strukturo DV kaže enačba 2:

$$DV = SD + Obresti (I) + Davki (T) + Dividende (Div) + Neizpl. čisti dobiček (R). \quad (2)$$

¹ Pogosto je poudarjeno lastništvo zaposlenec v združbi (npr. Arando *et al.*, 2011). Več o lastništvu zaposlenec v Ivanko (v Kavčič, Kovač *et al.*, 1999, 31).

² To podrobno utemeljuje tudi Gostiša (2014).

Vsebinsko gledano pa je dodana vrednost samo tista novoustvarjena vrednost, ki ne zmanjšuje vrednosti bogastva združbe (in družbe), čeprav se v celoti porabi (potroši). Zato je treba **stroške dela razdeliti na**:

- ovrednoteni potrošek delovne sile (*PDS*), ki z ekonomskega vidika pomeni stalne stroške poslovanja; ocenimo ga lahko z dogovorjeno minimalno plačo;
- spremenljivi del udeležbe zaposlencev (*USD*), ki je načeloma odvisen od učinkovitosti poslovanja združbe.

Z razmerjem delitve stroškov dela na zgornji način se tu ne bomo podrobneje ukvarjali, ker zahteva širše družbeno soglasje in naj bi bil izid pogajanj med delodajalci in sindikatom na podlagi ustreznih pravnih norm.

Kljub temu naj poudarimo, da obravnavanje vseh stroškov dela kot strošek poslovanja pomeni, da **delo ni obravnavano kot eden temeljnih produkcijskih tvorcev**, saj strošek dela v obstoječem pravnem redu pomeni strošek delovne sile, "nabavljene na trgu" (Gostiša, 2014, 209).

Podobno je treba **udeležbo lastnikov oziroma vlagateljev finančnega kapitala (*Div*)** v enačbi 1 ločiti na:

- oportunitetni strošek lastnikov finančnega kapitala (*SLK*), ki z ekonomskega vidika pomeni stalne stroške poslovanja;
- spremenljivi del udeležbe lastnikov finančnega kapitala (*ULK*), ki je načeloma odvisen od učinkovitosti poslovanja združbe, in jim pripada zaradi morebitnega neposrednega poslovanja in inovativnosti ali dejanskega izvajanja lastniškega upravljanja, to je zaradi njihovega tekočega prispevka k obvladovanju tveganj.

Opredelitev razmerja zgornje delitve je odvisna od širšega družbenega soglasja, ki naj bi bilo ustrezno urejeno (vendar ne eksplicitno določeno) tudi s pravnim redom države.

Podobno je treba tudi **zadržani (neizplačani) dobiček** v enačbi 2 ločiti na:

- del zadržane dodane vrednosti, ki bi ob morebitnem izplačilu pripadal zaposlencem (*ZDVSD*);
- del zadržane dodane vrednosti, ki bi ob morebitnem izplačilu pripadal lastnikom kapitala (*ZDVLK*).

Opredelitev razmerja med gornjima kategorijama zadržane dodane vrednosti mora biti skladno z izhodišči, na katerih je opredeljeno razmerje med zneski nagrad aktivnim lastnikom kapitala in stroški dela ostalih zaposlencev. Pri tem načeloma ne moti, da so vsi zaposleni (ali samo del) obenem tudi (so)lastniki združbe, kar pa je seveda treba ustrezno upoštevati.

Morebitno kasnejše izplačilo zadržane dodane vrednosti je torej načeloma možno **samo v sorazmernem deležu obeh skupin déležnikov**, saj bi bila drugačna odločitev v nasprotju s temeljnim načelom zakona dodane vrednosti, razen seveda v primeru, ko se s takim izplačilom strinjajo vsi déležniki.³

Ob upoštevanju zgornjih opredelitev bi se **struktura neto dodane vrednosti glasila**:

$$DV = PDS + USD + SLK + ULK + I + T + ZDVSD + ZDVLK. \quad (3)$$

Če upoštevamo, da *PDS* in *SLK* pomenita stalne stroške, vsebinsko ne sodita v dodano vrednost. Če ju odštejemo, dobimo novo kategorijo, ki jo imenujemo **presežna dodana vrednost (*PDV*)**.

Presežno dodano vrednost zato ponazarja enačba 4:

$$PDV = DV - PDS - SLK \quad (4)$$

oziroma:

$$PDV = USD + ULK + I + T + ZDVSD + ZDVLK. \quad (5)$$

Presežna dodana vrednost je torej **sestavljena iz**:

- udeležbe zaposlencev (vključno s plačili in z nagradami poslovodstvu) (*USD*),
- udeležbe lastnikov finančnega kapitala (delničarjev in družbenikov) (*ULK*),
- udeležbe financerjev (*I*),
- udeležbe države (davki) (*T*),
- zadržane presežne dodane vrednosti, ki pripada zaposlencem (*ZDVSD*),
- zadržane presežne dodane vrednosti, ki pripada lastnikom kapitala (*ZDVLK*).

Tako opredeljena presežna dodana vrednost ima **nekaj pomembnih prednosti pred tradicionalno dodano vrednostjo**, in sicer:

- pomeni dosledno izpeljavo vsebinsko nesporne opredelitve dodane vrednosti;
- pomeni kategorijo, ki je (oziroma naj bi bila) predmet usmerjanja oziroma delitve;
- pomeni podlago za enakopravno obravnavanje vseh déležnikov združbe in s tem odpravlja neenakopravnost dela in kapitala v obstoječem družbenoekonomskem sistemu;⁴
- odpravlja zavajanje in navidezno pravičnost v pogledu udeležbe zaposlencev v dodani vrednosti;⁵
- pomeni natančneje opredeljeno kategorijo v primerjavi z znanimi kategorijami, kot sta novoustvarjena vrednost in dohodek;
- nadomešča kategorijo *dobiček* kot temeljni cilj poslovanja združbe.⁶

V enačbi 5 ni upoštevana tako imenovana "**podjetniška renta**", ki pomeni nadomestilo ustanoviteljem združbe za podjetniško idejo in naložbeno pobudo. Tak motivacijski instrument je nedvomno ekonomsko pomemben za razvoj gospodarstva in družbe kot celote. V enačbi 5 je nismo prikazali, ker naj bi bila omejena z določenim rokom trajanja, saj je celo pravna zaščita patentov in licenc omejena na največ 20 ali celo manj let (Gostiša, 2014, 325).

Strukturo presežne dodane vrednosti v enačbi 5 lahko glede na vlogo déležnikov ločimo na:

- **presežno dodano vrednost za neupravljalce** – to je na udeležbo déležnikov, ki nosijo manjši del tveganja združbe in katerih skupna značilnost je, da nanje sicer posredno ali neposredno vplivajo boljši ali slabši izidi iz poslovanja združbe, vendar na poslovne odločitve ne morejo neposredno vplivati; imajo pa zato možnost različnih vrst nadziranja:
 - financerji, ki jim pripadajo obresti;

³ Lahko so se udeležbi v dodani vrednosti začasno odpovedali tudi morebitni drugi déležniki kot upravičenci v delitvi dodane vrednosti (npr. strateški poslovni partnerji na podlagi sklenjenih pogodb). To bi bilo treba seveda upoštevati v vsakem konkretnem primeru. Podrobneje o déležnikih v Bergant (2017, 97).

⁴ Gostiša obstoječi družbenoekonomski sistem imenuje "mezdno-kapitalistični sistem", ker obravnava delo kot tržno blago (Gostiša, 2014, 38).

⁵ Gostiša na primer trdi, da dodana vrednost ni uporabna niti kot prikaz skrbi podjetja za blaginjo družbe in njegove koristnosti (Gostiša, 2014, 365). Trditev je točna pri pogoju, da obravnavamo obstoječo, tradicionalno opredelitev dodane vrednosti.

⁶ To seveda ne pomeni, da izločimo kategorijo dobička iz teorije in prakse gospodarjenja v združbi, saj »ima izreden pomen zlasti kot sestavina cen in podjetniških kalkulacij« (Durjava, 1975, 258).

- država, ki ji pripadajo davki;
- delničarji in portfeljski investitorji, ki jim pripadajo dividende oziroma druga oblika udeležbe v presežni dodani vrednosti (neaktivni lastniki finančnega kapitala);

● **presežno dodano vrednost za upravljalce** – to je na udeležbo déležnikov, ki poleg tega, da nosijo tveganje, prispevajo tudi k obvladovanju tveganja, to so predvsem zaposlenci, družbeniki (aktivni lastniki finančnega kapitala) in poslovodstvo, lahko pa so tudi drugi (npr. strateški poslovni partnerji, ki pogodbeno prevzemajo del tveganj z udeležbo na izidu iz skupnega poslovanja).

Način razporejanja presežne dodane vrednosti

Glede na to, da samo déležniki v drugi alineji s svojimi odločitvami oziroma s svojim vplivom neposredno obvladujejo tveganje in s tem presežno dodano vrednost tudi ustvarjajo, bi morali imeti **pravico odločati** o razporeditvi presežne dodane vrednosti na dividende in *preostanek presežne vrednosti*. Tak pristop je seveda **v nasprotju z veljavnim pravnim redom, ki bi ga očitno morali spremeniti**. Ni namreč možno ekonomsko logično utemeljiti pravice do odločanja o dividendah za delničarje, ki aktivno ne sodelujejo pri obvladovanju tveganj.⁷

Zato pa so **izredno pomembni zaposlenci**, ki naj bi s svojim vplivom (in sodelovanjem v upravljanju) zagotavljali politiko trajnostnega razvoja združbe (npr. so odločali tudi o zadržani dodani vrednosti).

Na osnovi povedanega lahko postavimo vprašanje, zakaj so déležniki, ki ne prispevajo k obvladovanju tveganj tudi udeleženi v presežni dodani vrednosti, ki pa je ustvarjena samo z delom pri obvladovanju tveganj. Odgovor je preprost: združba je odprti poslovni sistem, tveganje njenega poslovanja nosijo tudi tisti, ki ne prispevajo neposredno k njegovemu delovanju. Njihova udeležba v dodani vrednosti je eden od izrazov družbene odgovornosti posamezne združbe in pomeni nekakšne vrste nado-

⁷ Neustreznost sedanjega pravnega reda se kaže v odločitvah delničarjev oziroma družbenikov o izplačilu dividend v družbah, kjer je podlaga za te odločitve predvsem želja teh déležnikov po čim večjem izplačilu in zato ne upoštevajo predlogov poslovodstva. Prevlada kratkoročnih interesov je očitna, saj pri takih zahtevah običajno ni utemeljitev, npr. glede predvidenega razvoja ali zagotavljanja kapitalne ustreznosti združbe.

⁸ Predlog izkaza presežne dodane vrednosti v Bergant (2017, 175).

⁹ Potrebne spremembe pravnega reda še ne pomenijo zahteve po radikalnem ukinjanju kapitalističnega sistema kot takega, temveč zgolj približevanje sistemu ekonomske demokracije. (več o potrebnih spremembah pravnega reda v Bohinc (2017).

Tabela 1: Izkaz presežne dodane vrednosti

	Kategorija	Leto x	Leto x + 1	Načrt x + 2	Indeksi	
	1	2	3	4	3/2	4/3
A. OBLIKOVANJE PDV						
1	Prihodki od prodaje					
2	Sprememba vrednosti zalog					
3	Stroški blaga, mat. in storitev					
4	Amortizacija					
5	Strošek minimalnih plač					
6	Strošek kapitala					
7	<i>Presežna dodana vrednost iz poslovanja (1–2–3–4–5–6)</i>					
8	Drugi poslovni prihodki					
9	Drugi poslovni odhodki					
10	<i>Presežna dodana vrednost iz rednega delovanja (7+8–9)</i>					
11	Izredni prihodki					
12	Izredni odhodki					
13	<i>Celotna PDV (10+11–12)</i>					
B. RAZPOREDITEV PDV						
14	<i>PDV za financerje</i>					
15	<i>PDV za neaktivne lastnike finančnega kapitala (dividende)</i>					
16	<i>PDV za državo</i>					
17	<i>PDV za neupravljalce (14+15+16)</i>					
18	<i>PDV za zaposlence</i>					
19	<i>Zadržana PDV za zaposlence</i>					
20	<i>Zadržana PDV za aktivne lastnike finančnega kapitala</i>					
21	<i>PDV za upravljalce (18+19+20)</i>					
22	<i>Celotna PDV (17+21) = 13)</i>					

mestilo za tveganje teh déležnikov. Ta udeležba je lahko pogodbeno obveznost, ni pa nujno.

vladovanju tveganj združbe, s tem pa postaja pomemben cilj in smoter njenega poslovanja.

Brez sistemskih sprememb se bosta splošno nezadovoljstvo in entropija v gospodarskih združbah samo še povečevala. To pa seveda ne pelje v večjo ekonomsko demokracijo.

Vidimo, da je šele *preostanek presežne vrednosti* pravzaprav **edini pravi vir celovitega plačila za delo in napor pri ob-**

Predstavljena načelna struktura presežne dodane vrednosti v enačbi 5 je seveda teoretično izhodišče njene delitve. Pri njeni praktični uporabi so namreč nedvomno možne poenostavitve (zlasti v smislu postopnih sprememb, npr. v izkazu presežne dodane vrednosti⁸), ki pa bi morale biti usklajene z interesi déležnikov.

Izkaz presežne dodane vrednosti

Temeljno zamisel izkaza presežne dodane vrednosti kaže **Tabela 1**. Tabela sicer

kaže povezanost izkaza presežne vrednosti z izkazom poslovnega izida, vendar za njegovo pripravo je **izkaz poslovnega izida popolnoma nepotreben**. To ne pomeni, da ga ne bi pripravljali, saj vsebuje (zaradi drugačnega pogleda na poslovanje) koristne dopolnilne informacije. To velja zlasti za prehodno obdobje do večje uveljavitve izkaza presežne dodane vrednosti.

Nedvomno taka zamisel zahteva nadaljnje poglobljeno teoretično delo. Postavlja, na primer, vprašanje ustreznosti uporabe **kategorije dobička** v različnih znanih in uveljavljenih ekonomskih modelih (na primer pri ocenjevanju vrednosti podjetij). Predvsem pa pomeni pomembne spremembe **v obstoječem pravnem redu**.⁹

Pri tem je koristno upoštevati, da »razlog za ne vključevanje drugih deležnikov poleg kapitala v upravljanje ni nepremostljiv tehnični problem, ampak gre za **odpore popolnoma ideološke narave** oziroma za vprašanje moči in prevlade v korporaciji ter

od tod v gospodarstvu in družbi« (Bohinc, 2017, 133). Tudi zaradi teh razlogov je nujno širše teoretično, družbeno in politično soglasje za uveljavitev kategorije presežne dodane vrednosti v praksi.

Nedvomno pa lahko trdimo, da se bo sta brez sistemskih sprememb splošno **nezadovoljstvo in entropija v združbah samo še povečevala**. To pa seveda ne pelje v večjo ekonomsko demokracijo.

Citirana literatura

Bergant, Živko (2017): *Dodana vrednost iz novega zornega kota*. Ljubljana: Inštitut za poslovodno računovodstvo.

Bohinc, Rado (2017): *Družbena odgovornost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Durjava, Ostož (1975): *Dohodek kot motiv gospodarjenja in poslovnega obnašanja organizacij združenega dela*. Zbornik posvetovanj teoretične sekcije ZES, str. 246-259. Portorož: Zveza ekonomistov Slovenije.

Gostiša, Mato (2005): *Teorija ekonomske demokracije kot nove sistemske paradigme kapitalizma*. Kranj: ŠCID – študijski center za industrijsko demokracijo.

Johanisova Nadia, Wolf Stephan (2012): *Economic democracy: A path for the future? Futures*, št. 6/2012, str. 562-570. (Pridobljeno: december, 2016). http://degrowth.org/wp-content/uploads/2012/11/Johanisova_Wolf-2012.pdf.

Kanjuro-Mrčela, Aleksandra (1994): *Delničarstvo zaposlenih – na poti k ekonomski demokraciji*. Ljubljana: ČZP Enotnost.

Marquez, Alfredo Carlos (2015): *Economic Democracy: From Continual Crisis to a People Oriented Economy*. Doktorska disertacija: University of California, Irvine. (Pridobljeno: december, 2016). http://www.foundationforeconomicdemocracy.com/uploads/2/2/7/1/22714754/economic_democracy.pdf.

Piketty, Thomas (2015): *Kapital v 21. stoletju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Power Madeleine, Wilkinson Richard, Pickett Kate (2016): *37. Inequality, economic democracy and sustainability*. V: *World social science report, 2016: Challenging inequalities; pathways to a just world*. Paris: UNESCO, International Social Science Council, University of Sussex. (Pridobljeno: januar, 2017). <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002459/245965e.pdf>.

DELAVSKA PARTICIPACIJA – MEDNARODNI RAZGLEDI

Piše:
dr. Janja Hojnik

Teritorialno načelo delavske participacije v luči prava EU

Sredi poletja je Veliki senat Sodišča EU v Luksemburgu podal težko pričakovano sodbo v zadevi Erzberger (C-566/15), ki se nanaša na vprašanje, kako so volitve predstavnikov delavcev v nadzorni svet družbe povezane z načelom prepovedi diskriminacije, oz. kako je potrebno obravnavati nacionalno ureditev, ki omejuje pravico voliti in biti voljen na delavce družb s sedežem na nacionalnem ozemlju, v luči načela o prostem gibanju oseb v EU.

Dejansko stanje zadeve Erzberger proti TUI

Erzberger je **delničar družbe TUI**, ki vodi skupino družb in ki je dejavna v sektorju turizma. Skupina TUI deluje na svetovni ravni. V Evropski uniji šteje približno 50.000 delavcev, od katerih jih malo

več kot 10.000 dela v Nemčiji. Glede na to, da se za skupino TUI uporablja nemški zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju (*Mitbestimmungsgesetz*), to družbo vodita dva organa, in sicer **upravni odbor**, pristojen za upravljanje podjetja, in **nadzorni svet**, ki nadzira upravni svet s sodelovan-

jem delavcev. Ta nadzorni svet šteje 20 članov. Polovico sestavljajo **predstavniki delničarjev**, drugo polovico pa **predstavniki delavcev**.

Na podlagi večinskega mnenja stroke in nemške sodne prakse štejejo za delavce, za namene uporabe *Mitbestimmungsgesetz*,